

ankom 4 juli 2000

NORDISK PAPPERSHISTORISK TIDSKRIFT

2/2000

Utgiven av Föreningen Nordiska Pappershistoriker

Papirmagerne i Lessebo i arbejde med øsning og gauskning

NORDISK PAPPERSHISTORISK TIDSKRIFT
Årgang 28, 2000 nr.2

Utgiven av Föreningen Nordiska Pappershistoriker
Utkommer med 4 nummer per år.
Issn 0348-9531

Utgiven av Föreningen Nordiska Pappershistoriker
Org. Nr. 887501-3628 Postgiro 85 60 71-6

Redaktör & ansvarig utgivare:
Keld Dalsgaard Larsen

Silkeborg Museum
Hovedgårdsvej 7
DK-8600 Silkeborg
Danmark

Telefon +45 - 86821499
Telefax +45 - 86812688

Medlemsärenden handläggs av
kassören Paul Solvin, Pilos väg 1
S-168 50 Bromma, Sverige

Föreningen Nordiska Pappershistoriker
är en ideell förening med uppgift att främja intresset för pappershistoria i hela Norden.
Föreningen uppmuntrar och stimulerar till forskning och dokumentation av lumpen
och dess beredning, tillverkningsprocessen, redskapen som valskistor, kypar, formar
och guskredskap, bruksmiljöns historia och människorna i pappersbruken, papperets
användning och distribution i äldre tider. Vattenmärken och datering med hjälp av
pappersegenskaper liksom papperskonservering och konstnärligt bruk av papper, är
exempel på föreningens intresseområden.

Medlemskap tecknas genom att betala in medlemsavgiften til NPHs svenska
postgirokonto 85 60 71-6, i lokal valuta,
Enskild medlem 150 kronor
Institutioner 300 kronor
Aktiebolag 750 kronor
Finska och svenska medlemmar betalar i SEK, danska i DDK och norska i NOK.

Dead line til 4/2000 er 1.11.2000.

0645
07- 21 63 16 07

Rapport från NPHs föreningsstämma i Grenaa den 25. Maj 2000

Från NPHs föreningsstämma har noterats följande beslut:

1. Stämman leddes av Göran Wohlfahrt, som kunde hälsa ett tjugotal deltagare välkomna.

2. Protokolljusterare blev Karl-Erik Hedberg och Carl-Gustav Lindgren.

3. Förvaltningsberättelsen godkändes och efter revisorernas berättelse beviljades styrelsen ansvarsfrihet.

4. *Ekonomi*

Föreningens ekonomi kommenterades av ordföranden, som meddelade att Stiftelsen Marcus och Amalia Wallenbergs Minnesfond i år friställer andra hälften eller SEK 30 000 av sitt anslag till föreningen för att säkra utgivningen av NPHT under följande år.

5. *Medlemsavgifter*

Stämman beslöt att medlemsavgifterna under år 2001 skulle vara oförändrade.

6. *Styrelse*

På förslag av valberedningen valdes följande styrelse:

<i>Ordförande</i>	Göran Wohlfahrt, Sverige
<i>Vice ordf.</i>	Anna-Grethe Rischel, Danmark
<i>Sekreterare</i>	Birgitta af Forselles, Finland
<i>Ledamöter</i>	Ulrika Håden, Sverige Lars G. Sundblad, Sverige. Edgar Ytteborg, Norge
samt	
<i>Suppleanter</i>	Nanina Löken, Norge Sanny Holm, Sverige
<i>Redaktör</i>	Keld Dalsgaard Larsen, Danmark
<i>Adj. kassör</i>	Paul Solvin, Sverige

Till *revisorer* nyvaldes Anna-Grethe Holm-Olsen och omvaldes Claes Ekeröth med Bertil Mark som suppleant.

Till *Valnämnd* omvaldes Gunnar Christie Wasberg, ordförande och Marie Brunner samt nyvaldes Hans Assarsson.

Samverkande organisationer

Gösta Liljedahls Fond

Lars G. Sundblad omvaldes till ordinarie ledamot av styrelsen och Bo Rudin till suppleant. Claes Ekeroth omvaldes till revisorssuppleant i fonden.

Skogsindustriernas Historiska Utskott

Lars G. Sundblad, ordförande i Skogsindustriernas Historiska Utskott anmälde att Göran Wohlfahrt var på förslag att inväljas i utskottet som ordinarie ledamot.

IPH

Det uppdrogs åt ordföranden som ordinarie medlem av föreningen International Association of Paper Historians (IPH), att själv eller genom utsett ombud representera NPH vid kongressen i Dortmund med början 8 september.

7. Styrelsen arbetar med förslag till hemsida för NPH. Ulrika Håden hade fått i uppgift att göra ett utkast, skissa innehåll och beräkna årskostnaden. Styrelsen hade beslutat att gå vidare med projektet och uppdragit åt ordföranden, Ulrika Håden och Keld Dalsgaard Larsen att bilda en arbetsgrupp för att i detalj utforma innehåll i en hemsida för NPH. Årsmötet omfattade förslaget.

8. Föreningsstämma NPH-22

Föreningsstämman år 2001 kommer att hållas i Finland under tiden 14-16 juni och styrelsen fick i uppdrag att fastställa plats och program för denna.

9. Avslutning

Ordföranden avslutade föreningsstämman

oooOOOooo

Styrelsen

sammanträder nästa gång den 20 oktober 2000, kl. 13.00 i Stockholm.

NPH-22 I GRENAA I MAJ 2000

Redaktørens personlige beretning.

De fleste deltagere ankom onsdag den 24. maj til Grenaa og blev indkvarteret på Scandic Hotel. Vejret var dejligt, og flere antydede, at arrangøren havde gode forbindelse til "de højere magter". Det skulle dog vise sig, at det slet ikke var sandt.

Torsdag den 25. maj blev en travl og regnfuld dag. Første programpunkt var Djurslandsmuseum i Grenaa.

Vi mødtes på museet kl. 9.00, hvor museumschef Brita Mosdal tog imod og fortalte om Grenaa og museet. Djurslands Museum er både et fint lokalt kulturhistorisk museum og et specialmuseum i og med, at Dansk Fiskerimuseum også er i bygningerne. Museet var vært ved en kop kaffe med rundstykker. Tak til Djurslands Museum for husly og traktement!

Keld Dalsgaard Larsen tog herefter over og fortalte om dansk papirindustriens historie fra den første papirmaskinens etablering i 1829 til i dag. Helt aktuelt kunne taleren fortælle, at Danmarks ældste papirfabrik, Silkeborg Papirfabrik, lukkede med udgangen af maj 2000. Endnu en epoke i dansk papirindustri var hermed slut. Taleren inddelte sit oplæg – og papirindustriens historie i Danmark – i tre dele: 1) den tidlige periode 1829-1889, 2) De forenede Papirfabrikker 1889-1989 og 3) den internationale periode efter 1990. Keld Dalsgaard Larsen delte et punktmanuskript og et Danmarks-kort ud til tilhørerne. Og derudover blev der henvist til det bogværk, som taleren udgiver i sensommeren 2000, og som vil blive udsendt til foreningens medlemmer.

Tid til vin på Moesgård. Jens Velle byder velkommen.

Årsmødet blev holdt på museet under Göran Wohlfahrts myndige ledelse, og alle spørgsmål blev afklaret. Se referat af årsmødet andetsteds i tidsskriftet.

Efter foredrag og årsmøde havde deltagerne lejlighed til at se Djurslands Museum, og det vakte almindelig beundring. Vi kunne sagtens have brugt meget længere tid på dette hyggelige og spændende museum. Men dagens øvrige program kaldte!

NPH-22 forsøgte med en nyskabelse: kørsel i egne biler. Det gik fint med at få placeret deltagerne i de private biler. Alle havde en plads. Men det var ikke helt så let at følges ad. Vi var flere gange ved at blive væk fra hinanden! Det lykkedes, men en bus vil dog være at foretrække. Bilerne kørte mod Århus – Danmarks næststørste by. Og Jyllands hovedstad. Vi gjorde ophold ved Århus Universitet, hvor vi spise lunch i Studenternes Hus (Stakladen). Det var en lille oplevelse i sig selv at opleve blomsten af dansk ungdom i lange rækker for at købe lunch. Og maden var både god og billig. Næste stop var så Thorsmølle syd for Århus, hvor Jens Vellew ville tage imod os. Jens Vellew udgraver her Jyllands første papirmølle.

Vejrguderne var ikke med os. Det øsregnede. Da vi kom til stedet, nægtede den hærdede arkæolog Jens Vellew kategorisk at stå ud af bilen. Og det var nok meget fornuftigt. Vi var såmænd halv våde i forvejen. Men vi fik et godt indtryk af, hvor den gamle papirmølle havde ligget. Jens Vellew førte derefter bil-karavanen til Moesgård, som er en gammel herregård, der i dag huser både et stort museum og en del af Århus Universitet herunder Institut for Middelalderarkæologi, hvor Jens Vellew er ansat.

Moesgård Museum var vært ved en forfriskning herunder et dejligt glas vin. Det trængte de noget våde conference-deltagere i allerhøjeste grad også til. Tak til Moesgård Museum!

Jens Vellew fortalte først om Moesgård og dernæst blev deltagerne bænket i Pejsestuen, hvor han gav et utrolig levende og oplysende lysbilledforedrag om Tyge Brahes papirmølle på Hven. Det var spændende som en spændingsroman, og man kan kun ønske Jens Vellew held og lykke i hans videre arbejde med Thyge Brahe. Jens Vellew har planer om et renæssanceår i år 2006 med Thyge Brahe som central omdrejningspunkt. Vi håber at høre nærmere!

Torsdagens sidste programpunkter foregik på Gl. Estrup med de to museer, Jyllands Herregårdsmuseum og Dansk Landbrugsmuseum og ikke at forglemme Spisestedet. Museumsinspektør Britta Andersen bød os velkommen på herregårdsmuseet, og siden tog konservatorerne Nina Dahlstrøm og Henriette Berg over for at fortælle om deres arbejde med at konservere tapetterne på museet. Papirkonservatorerne var kommet på et stort og vanskeligt arbejde med hensyn til tapetterne. Deltagerne fik et levende indtryk af arbejdets omfang og sværhedsgrad. Kan det overhovedet lade sig gøre? Er det økonomisk muligt? Museet ønsker at tage konserveringen i etaper for at følge de økonomiske udgifter. Det er meget at håbe, at der findes en holdbar løsning –

for tapetterne trængte til mange konservatorers kompetente hænder. Redaktøren håber, at Nina Dahlstrøm og Henriette Berg løbende vil informere dette tidsskrifts læsere om, hvordan det går med det videre arbejde.

Danmark er et landbrugsland med et stolt og selvbevidst landbrugs-erhverv. Det afspejler sig også i erhvervets specialmuseum: Dansk Landbrugsmuseum på Gl. Estrup. Museumsinspektør Jens Aage Søndergaard fortalte om museet og viste rundt i museets "åbne magasin", hvor man fik et imponerende indtryk af (dele af) erhvervets maskinpark gennem tiderne.

De to museer havde åbnet dørene specielt for papirkonferencens deltagere, og Britta Andersen og Jens Aage Søndergaard skal have en stor tak for gæstfriheden og den fine præsentation af de to museer. Således beriget sluttede deltagerne af på Spisestedet, hvor vi fik en dejlig buffet. En ganske travl og regnfuld dag med et hårdt program var slut.

Fredag den 26. maj var en Grenaa-dag, hvor deltagerne skulle besøge byens to store papirindustrielle virksomheder: SCA Packaging Djursland (papirfabrik) og SCA Packaging Grenaa (bølgepapfabrik).

Deltagerne mødte ved papirfabrikken kl. 9.30, hvor fabrikschef Michael Rosendahl, tidligere direktør Jørgen Katholm og ingeniør Kaj Søberg tog imod os. Jørgen Katholm gav et vægtigt foredrag – på kattegatsk (dansk iblandet andre skandinaviske ord og vendinger) – præget af stor viden og humor. Grenaa Papirfabrik udspringer af den danske hørproduktion. Efter 1950 søgte man at etablere en papirfabrik med hjælp af Marshall-hjælp. Dette ønske resulterede i mange vidtløftige planer, men det lykkedes at få startet en papirproduktion i Grenaa i 1956. Jørgen Katholm fortalte om virksomhedens til tider dramatiske udvikling siden 1956 og til i dag. Af store afgørende begivenheder blev blandt andet omtalt miljøproblemerne, hvor fabrikken har lagt sig i den absolutte internationale elite f.eks. med hensyn til lukket vandssystem. Fabrikschef Michael Rosendahl tog herefter over og fortalte om fabrikken i dag. Fabrikken er i dag Danmarks største papirfabrik med hensyn til tonnage, og man har fået vendt en dårlig udvikling til en positiv udvikling i slutningen af 1990'erne. Michael Rosendahl lagde stor vægt på, at dette arbejde især skyldtes team-spirit blandt alle fabrikkens medarbejdere. Alle har et ansvar for, at de gode resultater nås. Men det var klart, at i nutidens konkurrence på papirmarkedet stilles der store krav – og det gælder også til SCA Djursland.

Efter disse to gode og informative oplæg blev deltagerne delt op i to grupper, iført selvlysende veste og guidet rundt på fabrikken. På fabrikken kunne deltagerne se både Danmarks ældste papirmaskine i drift – en papirmaskine fra 1895 købt i Norge – og Danmarks nyeste papirmaskine PM1 købt og etableret i 1983.

Til sidst samledes alle igen, og der var mulighed for spørgsmål og svar. Og fabrikken var bagefter vært ved en lunch. Göran Wohlfahrt takkede på foreningens vegne virksomheden for dens store gæstfrihed og gode arrangement.

SCA Djursland producerer blandt andet papiret til bølgepapfabrikken SCA Grenaa, som ligger lige bagved papirfabrikken. Og bølgepapfabrikken var næste programpunkt.

Indkøbschef Finn Dyrebye tog imod deltagerne og gav et godt og informativt oplæg om fabrikken og produktionen. Også denne fabrik kan føre sin historie tilbage til dansk landbrug. De danske mejerier solgte smør til England – det såkaldte lurmærkede smør. Til at begynde med blev smørret sendt i tønder. Mejerierne havde en stavfabrik (til at lave stavene til tønderne) på Sjælland, men med tiden blev tønderne afløst som smøreballage af papkasser. Og bølgepapfabrikken Danapak så dagens lys i Grenaa i 1965.

Finn Dyrebye gav en grundig introduktion til virksomhedens produktion. Der var mange muligheder. Kasser i alle slags udformninger og med mulighed for farvestrålende illustrationer. Bagefter gik alle med ud i produktionen med Finn Dyrebye forrest og Allan, formand på virksomheden, bagerst. Det var imponerende at se bølgepapmaskinerne, hvor hastigheden ikke gik nævneværdig ned, selv om der skulle skiftes produktion. Udstansningen var et helt kapitel for sig. Og farveriet. Fabrikens nære tilknytning til fødevarerindustrien har helt naturlig skabt en kolossal fokus på hygiejne, og det var et punkt, fabrikken lagde afgørende vægt på. Der blev produceret en masse emballage til f.eks. fiskeindustrien herunder de såkaldte laksebrætter. Et laksebræt viste noget af fabrikens kunnen og opfindsomhed. Laksebrættet havde en fin laminering af "sølv" på den ene side og "guld" på den anden side. Tidligere havde man enten "sølv" eller "guld" på begge sider, men man producerede nu laksebrætter med øjeblikkelig valgmulighed for kunden.

På rundvisning på SCA Grenaa.

SCA Grenaa var vært ved en kop kaffe med kage, og ved den afsluttende spørgerunde fik deltagerne en lille gave fra fabrikken i form af notesblok med kuglepen. Göran Wohlfahrt takkede på foreningens vegne SCA Grenaa og Finn Dyrebye for det fine arrangement. Og således gik deltagerne fra stedet meget klogere på moderne papirproduktion og bølgepapproduktion i Grenaa.

Konferencens sidste programpunkt var festmiddagen på Scandic Hotel. Deltagerne havde nu lidt fritid – kl. 16-19 – hvor man kunne slappe af, klæde om og eventuelt se Grenaa's nye store turistattraktion "Kattegatcentret", som er et enormt akvarium med masser af fisk blandt andet hajer.

Festmiddagen var en værdig og festlig afslutning på to gode dage i Grenaa. Snakken gik livlig og flere talere tog ordet. Gunnar Wasberg fortalte om den tidligste tid i foreningen, hvor meget kunne ordnes over en god middag og en del godt at drikke. Hans Peder Pedersen takkede for det hyggelige skandinaviske samvær og ønskede arrangøren bedre kontakt med vejrguderne fremover. Anna-Grethe Rischel holdt en tale for den afgående kasserer, Per Nordenson, som efter mange år på posten nu var trådt tilbage. Det blev til en varm afsked med en meget skattet kasserer i foreningen. Göran Wohlfahrt takkede for dagene, henlede deltagernes opmærksomhed på arbejdet med at skaffe nye medlemmer og så frem til det videre arbejde. Keld Dalsgaard Larsen takkede som arrangør for deltagernes interesse og store overbærenhed. Og han håbede på et PÅ GENSYN i Finland i dagene 14.-16. juni 2001.

Afgående kasserer Per Nordenson i midten koncentreret omkring kaffen.

HÅNDGJORT PAPIR I SOMMEREN 2000

En guide

Håndgjort papir tilvirkes en række steder i Skandinavien på fabrikker, på museer og hos enkeltpersoner. Nordisk Pappershistorisk Tidsskrift vil gerne give læserne en oversigt over, hvor man i sommeren 2000 kan se det gamle håndværk demonstreret, og derfor anmodede redaktøren udøvere af håndgjort papir om at indsende oplysninger. Neden for præsenteres disse steder. Redaktøren takker for de indsendte oplysninger, og han vil samtidig opfordre eventuelle andre udøvere om at indsende oplysninger til en senere præsentation.

ÖSJÖFORS HANDPAPPERSBRUK

Sveriges ældste håndpappersbrug, som er bevaret i sit oprindelige miljø, ligger ved Stångån 25 kilometer nordvest for Vimmerby. Bruget har sæson fra den 19. juni til den 13. august, hvor der demonstreres håndgjort papir tirsdag-søndag kl.13.00-16.00. I forbindelse med værket findes en lille udstilling om smålandsk pappersbrug. Der er åbent daglig i sæsonen kl.11.00-17.00. Her kan man blandt andet se en unik dokumentarfilm om håndgjort papir i Ösjöfors 1922. Ösjöfors Handpappersbruk har telefon 0046-(0)492-800 55. Oplysninger kan også fås på Tekniska Museet blandt andet på museets hjemmeside www.tekmu.se

Mangårdsbygningen ved Ösjöfors Handpappersbruk (foto: Kay Danielsson)

LESSEBO HANDPAPPERSBRUK

Lessebo Handpappersbruk har åbnet mandag-fredag kl.7.00-16.00. Det er et brug med stor produktion af håndgjort papir af fineste kvalitet. Her trives et levende papirmagermiljø, hvor håndværket indgår i en daglig produktion. Bruget er også åbent for publikum, og der er guidede ture fra midten af juni til midten af august på svensk, engelsk og tysk mandag-fredag kl.9.30, 10.30, 13.00 og 14.15. Butikken er i denne periode åbent mandag-fredag kl.7.00-17.00 samt lørdag kl.11.00-15.00. Der kan arrangeres guidede ture for grupper hele året.

Besøgsadresse: Lessebo Bruk, Handpappersbruket, Storgatan 79, Lessebo. Hovedkontor: Klippan AB tel. 0771-11 00 00.

Papirmagerne i Lessebo i arbejde med øsning og gauskning

GRYCKSBO HANDPAPPERSBRUK OCH MUSEUM

Stora Enso Grycksbo har et fint handpappersbruk og papirmuseum. Et af specialiteterne er tilvirkning af håndgjort papir med en pulp, hvori fibre fra tovværket fra 1600-talsskibet Vasa indgår.

Sæsonen 2000 er følgende tirsdage og torsdage i juni-juli-august:
Juni: 6., 8., 13., 15., 20., 22., 27. og 29. Juli: 4., 6. August: 1., 3., 8. og 10.

Samtlige ture starter fra vagtstuen kl.10.00. Oplysninger kan fås på telefon 023-680 00.

Papirmager Karl-Erik Hedberg ved bøtten i Grycksbo

SILKEBORG MUSEUM

Silkeborg Museum har et lille papirværksted, Bøtten, med udstilling om håndgjort papir i Silkeborg i perioden 1899-1990. Publikum kan blandt andet se kludesortering, hollænder, øsekar, forme og formtilvirkning. Bøtten er en del af Silkeborg Museum og har i sommersæsonen åbent alle dage kl.10.00-17.00. Gamle papirmagere og nytillærte demonstrerer det gamle håndværk tirsdag-onsdag-torsdag i juli kl.13.00-16.00.

Oplysninger kan fås på telefon 86 82 14 99.

PAPPERS-VERKSTÅN

Eva Sandegren blander blomster, græs og planter i papirmassen og skaber på denne måde unikt håndgjort papir til mange formål. Eva Sandegren viser i sæsonen (15.6 – 15.8) sit arbejde daglig kl.11.00-17.00.

Adresse: Eva Sandegren, Hallska Gården, Gränna. Telefon 0390-418 84. Postadresse: Box 13, 563 21 Gränna.

Eva Sandegren ved øsebøtten.

NURMIS CELLULOSAFABRIK UTANFÖR VIBORG, FINLAND

Af Nils J. Lindberg, Helsingfors.

I en artikel om Hinnerup Cellulosefabrik i NPT 1/2000 nämner Keld Dalsgaard Larsen en cellulosafabrik i närheten av Viborg i Finland, som skulle ha föreståtts av danskar och anlagts 1875 med danskt kapital.

Följande uppgifter finns tillgängliga om den lilla cellulosafabriken: Enligt Nikander/Sourander (Lumppappersbruken i Finland) anlade dansken Theodor Höffding bruket år 1876 i Nurmis i Viborgs landskommun. Det var första bruket i Finland för tillverkning af kemisk massa, natroncellulosa. Kanske är 1875 grundläggningsåret för bolaget och 1876 igångkörningsåret för anläggningen.

Metoden att frigöra fibern genom att under tryck koka träflis i natronlut hade ungefär samtidigt utvecklats i USA og England 1853 og i USA börjat tillämpas i större skala under 1860-talet. I Europa vann metoden insteg under 1870-talets första hälft. Det är altså mycket troligt att Keld Dalsgaard Larsen har rätt i att anläggningsåret för Hinnerup Cellulosefabrik var 1874 och inte 1864, som vissa källor uppger.

I litteraturen finns mycket litet uppgifter om Nurmis bruket. Jag råkar ha i min ägo Nordisk Papperskalender 1902 och citerar ordagrant ur kalendern: Nurmis Cellulosafabrik, Egare: Nurmis Aktieboglag. Aktiekapital: 200.000 Fmk. Verkst. Direktör: Th. Mielck. Läge: Viborgs län, Viborgs socken. Postadress: Nurmi. Kommunikationer: jernv. till Nurmi. Antal kokare: 3. Antal torkmaskiner: 1. Driftkraft: vatten och ånga. Driftkraftens storlek: 200 hkr. Tillverkar: cellulosa.

Det finns inga uppgifter om när tillverkningen i Nurmis upphörde, men citatet visar att bruket var i gång ännu 1902.

Det vore intressant att veta om namnen Höffding eller Mielck också förekommer i samband med Hinnerup Cellulosafabrik.

KOMMUNIKATIONERNA I VÅR INDUSTRI FÖR HUNDRA ÅR SEDAN.

Dagens informationssamhälle med trådlös kommunikation och kontakter med yttvärlden i realtid, såg naturligtvis mycket annorlunda ut för hundra år sedan, vilket Nordisk Papperskalender 1902 bär vältaligt vittnesbörd om.

Kalendern 1902 var första året då även Danmark och Finland fanns med. Åren 1895, 1898 och 1900 hade en Svensk och Norsk Papperskalender utgivits. I det följande några kalenderplock som får illustrera de nordiska brukens kontakter utåt på den tiden.

Danmark hade för många bruk mycket ofullständiga uppgifter, men Classonsborg Pap- og Papirfabrik hade en mycket exakt information. Telegrafadresse: "Ribaeck, men bud maa forutbetales med 65 öre" Hur detta gick att ordna i praktiken får vi inget svar på i kalendern.

Beträffande Danmark kan vi ännu konstatera att Hinnerups Cellulosefabrik inte omnämns i boken och hade alltså då upphört med sin verksamhet.

De finländska bruken har i allmänhet mycket detaljerade uppgifter också beträffande kommunikationerna.

Leppäkoski, pappersbruk m.m., meddelar om kommunikationerna med yttervärlden: Sommartid fr. Sordavala jernvägsstation per ångbåt till Rautalahli, derifrån 8 km, vintertid fr. Sordavala jernvägsstation med häst 18 km till bruket.

Tainionkoski Pappersbruk. Kommunikationer: 5 km till Imatra jernvägsstation, sommartid och vintertid!

Walkiakoski Pappersbruk, Sulfatcellulosafabrik och Träsliperier. Kommunikationer: "åkdon från Lempäälä station, vår sommar och höst, från Toijala station vintertid, dessutom sommartid ångbåtsförbindelse med Tavastehus". Valkeakoski är i dag ett betydande industricentrum i södra Finland.

I Norge var av naturliga skäl ångbåtsförbindelse mera regel än undantag: Holden Traesliberi. Kommunikationer: Dampskibsfart (eget dampskib) og jernbane Christiania-Skien.

Örje Traesliberi. Telefonförb. med: Frederikshald og Christiania. Kommunikationer: Dampskibsförbindelse med Tistedalen, 26 km. landevei til Mysens jernbanestation.

I Nordisk Papperskalender 1902 har Lessebo och Klippan en liten dispyt om vem som först igångkörde en pappersmaskin i Sverige. Klippan: "Liksom Klippan är landets äldsta ännu befintliga handpappersbruk, är det äfven landets första maskinpappersbruk, som byggdes år 1832". Lessebos version: "Bergsrådet J.L. Aschan var den förste i vårt land som insatte en pappersmaskin, hvilket egde rum år 1836. Båda årtalen är korrekta, vilket avgör tvisten till Klippans favör. 1836 kan ses som ett genombrottsår för maskinjort papper i Sverige. Då fick även Grycksbo och Holmen sina första maskiner.

I den svenska listan meddelar Gölpa pappersbruk anspråkslöst under rubriken Antal torkmaskiner: "papperet lufttorkas".

Handpappersbruket anger som kommunikationer "sjölägenhet till Vestervik".

Sättra Bruk, Sköfde (Med 2 träsliperier) uppger som kommunikationer: Göta kanal, från lastageplats i Sjön Wiken, 1 km från bruket samt hästbana dit.

Upperud Träsliperi. Telefonförbindelse med "Köpmannabro och utefter Dalslands Kanal".

Ätrafors träsliperi och kartongfabrik hade komplicerade kommunikationer. Telefonförbd. med: Riks-, öfver Falkenberg för Fabriken och öfver Borås för Disponentkontoret.

Ohs sulfittfabrik meddelar att sulfittfabriken byggdes 1894, "hvarjemte elektrisk belysning anlades".

Elektrisk belysning hade i början av 1900-talet rätt nyligen slagit igenom i pappersindustrin. Nikander/Sourander redogör för förhållandena i Finland. Fabrikslokalerna upplystes under dygnets mörka timmar under 1860-talet med rovoljelampor. Först på 1870-

talet togs petroleumslampan i bruk. Gasbelysning infördes på Tervakoski pappersbruk 1863 efter en förödande eldsvåda förorsakad av de brandfarliga petroleumslamporna. Under 1880-talet infördes elektrisk belysning i flera pappersbruk, i Tervakoski och Walkiakoski 1885 och i Frenckellska bruket i Tammerfors 1897. I Nordiska Papperskalendern 1902 finns ett statistiskt sammandrag som är intressant. Sverige är klar etta, Norge tvåa i antal fabriker och disponibla hästkrafter medan Finland är tvåa i antal pappersmaskiner.

Det är fascinerande att i ett hundraårsperspektiv se hur kommunikationerna och fabriksmiljön radikalt har förändrats.

Statistiskt sammandrag på grund af uppgifterna i 1902 års kalender.

	Sverige	Norge	Danmark	Finland
	1901	1901	1901	1901
Antal i gång varande pappersbruk och kartong- (papp)-fabriker	82	23	13	29
" " " sulfatfabriker	14	3	—	6
" " " sulfidfabriker	39	15	1	2
" " " träsliperier	88	62	4	25
Summa fabriker *)	223	103	18	62
Antal pappers- och pappmaskiner	271	101	14	152
" holländare	394	60	16	168
" maskiner för upptagning af massa ..	40	27	—	2
" kokare	253	86	2	73
Disponerade hästkrafter	106,405	77,325	830	34,110

*) Om ett pappersbruk jemväl tillverkar trämassa, resp. sulfat eller sulfid, har det blivit upptaget under båda eller alla rubrikerna etc.

Tabel 1. Statistisk sammendrag for året 1901.

RESERVER DAGENE!!!

**NPH-23
bliver i Finland
i dagene
14-16.
juni
2001.**

tom sida